

PRÍSPEVOK K MARXISTICKÉMU POJMU SLOBODY

ROGER GARAUDY, SLOBODA. Vydalo Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, Bratislava 1958, strán 505, cena viaz. cpl. Kčs 29.—; z francúzskeho originálu Roger Garaudy, La liberté, Éditions sociales, Paris, prel. Ján Žigo.

V uplynulom roku dostala sa do našich kníhkupectiev monografia Rogera Garaudyho, známeho marxistického filozofa a významného činiteľa Komunistickej strany Francúzska, venovaná problematike slobody. Jej preklad do slovenčiny treba čo najvrejšie uvítať, a to hneď z niekoľkých dôvodov.

Prvý a hlavný je ten, že sa u nás už dávno podobná práca žiadala. Veď jedna z najpodstatnejších črt našej súčasnosti spočíva v tom, že sa v nej viac ako kedykoľvek predtým bojuje práve o slobodu a že tento boj stavia pred každého dve neodvratné otázky: 1. „Kam?“ a 2. „S kým?“. Je jasné, že všestranný a hlboký výklad problému slobody môže za týchto okolností zohrať neobyčajne veľkú a neobyčajne prenikavú spoločenskú úlohu.

Druhý dôvod, pre ktorý treba Garaudyho knihu privítať, nachádzame v nej samej. Jej prednosťou totiž je, že sa neobmedzuje iba na niektoré z ohromného množstva otázok, ktoré so slobodou súvisia, ale že sa usiluje podať celkový pojem slobody, t. j. jednotu všetkých hľadísk. To predovšetkým znamená, že i keď hovorí k prítomnosti a o prítomnosti, robí to tak, že túto prítomnosť nevidí izolovane, ale ako zákonitý výsledok celých doterajších dejín.

Napokon neslobodno zabudnúť ani na literárne kvality knihy. O Francúzoch je známe, že ako spisovatelia vynikajú uhladenosťou štýlu, ľahkosťou vo vyjadrovaní a bezprostredným, nenúteným zaujmaním postoja

i k najzložitejším problémom. Ani Garaudy sa nepodarilo spreneveriť sa tejto tradícii. Touto svojou stránkou zaraďuje sa kniha do oblasti tzv. populárnovedeckej tvorby, a to v najlepšom zmysle tohto slova.

Pravda, keď hodnotíme Garaudyho knihu predovšetkým ako populárnovedeckú, nemienime tým nijako znižovať jej skutočný vedecký význam. Treba zdôrazniť, že na mnohé veci vedel sa autor zahľadieť celkom novým, doteraz zanedbávaným spôsobom, čo už samo osebe svedčí i o jej odbornom, t. j. nie čisto zhrnujúcom charaktere. No hlavný vedecký význam knihy nespočíva ani tak v jednotlivých čiastkových riešeniach, ako skôr v úlohe, ktorú si Garaudy vytýčil a potom v tom, ako sa tejto úlohy zmocňuje.

Ako sme už uvedli, cieľom knihy nie je preskúmať jedno alebo niekoľko izolovaných hľadísk slobody, ale pojem slobody v jeho úplnosti a celistvosti. Veľkosť tejto úlohy dostatočne zväzime vtedy, keď sa podívame na prácu, ktorá sa v tomto smere už vykonala a teda na množstvo a charakter starších marxistických pojednaní o slobode, na ktoré mohol Garaudy nadviazať a z ktorých mohol vychádzať. A tu, nech to už znie akokoľvek nevierhodne, bolo toho skutočne málo.

Usudzujúc podľa citátov, opieral sa Garaudy pri realizácii svojho náročného vedeckého podujatia okrem klasikov ešte len o Stalina, Gorkého, Plechanova, Kaľinina, Ždanovža, Mao Ce-tunga a Thoreza, pričom, pravda, ani jeden z týchto autorov nedotkol sa slobody inak než v nejakom kontexte. Za týchto okolností bolo by naozaj nepodloženosťou čo i len predpokladať, že kniha je dokonalým organickým celkom, na ktorom už ťažko niečo naprávať a že len čo sa na knižnom trhu objavila, všetky hádky okolo otázky slobody strácajú význam. Práve naopak. Skutočne plodná

diskusia na túto tému môže sa rozprúdiť až teraz, keď máme v rukách Garaudyho Slobodu a keď sa teda môžeme namiesto vyslovovania náhodných a subjektívnych mienok plne zamerať na jej všestranný, vecný a kritický rozbor. A tak najväčšia vedecká hodnota knihy spočíva v tom, že je vôbec tu, že teda ďalšie bádanie v oblasti slobody bude ju musieť plne rešpektovať a že nebude možné postúpiť dopredu bez jej teoretického prekonania.

Čo to však znamená určitý názor alebo súhrn názorov teoreticky prekonať?

Túto otázku, nemá pokiaľ ide o jej praktické použitie, nie veľmi dobre chápeme a často vulgarizujeme. Obyčajne sa uspokojíme s tým, že proti jednej jednostrannosti postavíme druhú, pričom v zápale boja pokladáme vlastnú jednostrannosť za stopercentnú pravdu, kým v napadnutej sme náchylní vidieť číročístú lož. Takáto kritika teoreticky neprekonáva, iba metafyzicky stavia jeden hotový názor proti inému hotovému názoru. Marx sa kruto posmieval ľuďom, ktorí síce vedia reprodukovať naučené myšlienky, no nie sú schopní poučovať seba samých¹ a ktorí sa honovia zásadovosťou tam, kde v skutočnosti ide iba o „zmrazenie“, o „zbožštenie“ jednostrannosti. Ak teda hovoríme o teoretickom prekonávaní, máme na mysli nahradenie jednej koncepcie inou, pričom táto „iná“ koncepcia musí odrážať jestvujúce fakty plnšie, hlbšie a adekvátnejšie.

Samozrejme, nie je a ani nemôže byť úlohou našej recenzie Garaudyho knihu prekonať. Keď sme sa pri tejto otázke zastavili, išlo nám iba o zdôraznenie úlohy, ktorá pred marxistickou teóriou slobody stojí, a vôbec nie o prológ k vlastnému pokusu o jej splnenie. Sami sa na tomto mieste odvážime nadhodiť iba niekoľko kusých a neúplných myšlienok, ku ktorým sme pri analýze dospeli.

Prvá pripomienka bude sa týkať metódy, ktorú autor použil. Otázka je, či a nakoľko sa mu podarilo realizovať tú metodologickú požiadavku, ktorú mal na mysli Engels, keď sa vyslovil k Marxovmu prvému zväzku Kapitálu: „... blahoželám Ti k dokonalosti, s akou jednoducho a temer rukolapne objasňuješ najspletitejšie ekonomické problémy, a to iba tým,

že ich zaraďuješ na správne miesto a uvádzaš do patričnej súvislosti”.²

Domnievame sa, že práve v tomto smere je toho neobyčajne veľa, čo možno knihe vyčítať a v čom je i jej najväčšia slabosť. Upozorníme iba na niektoré najzjavnejšie nedostatky:

a) Metóda historickej následnosti a historického opisu, ktorú autor realizuje, skrýva v sebe veľké nebezpečenstvo. Táto metóda umožňuje síce ukázať dejiny slobody v zmyslovo prístupných a pestrých farbách, no zvedie každého, kto ju prijme bez teoretickej ostražitosti, na cestu náhody. Autorovi treba vytknúť najmä to, že ani v Úvode (str. 13—17), ani nikde v celej päťstostránkovej knihe neskúma systematicky otázku, čo je vlastne predmetom teórie slobody a uspokojuje sa čisto mechanickým zhrnutím známych téz.

b) Nekritické prijatie historickej metódy odráža sa neblahým spôsobom na členení knihy i na výbere a spracovaní materiálu.

Celá látka je rozvrhnutá do štyroch častí: 1. Predhistorická a historická epocha slobody (str. 19—154), 2. Marxisticko-leninské riešenie problémov nevyhnutosti a slobody (str. 155—266), 3. Buržoázna sloboda a demokracia (str. 267—391) a 4. Demokracia sovietska, nevyhnutosť a sloboda v sovietskej spoločnosti (str. 393—490).

Nezrovnalosť v členení vidíme v tom, že vznik marxizmu (2. časť) je odtrhnutý od svojej konkrétnej a praktickej realizácie (4. časť). To vedie k tomu, že sa v prvom prípade berie marxizmus len zo svojej filozofickej stránky, kým v druhom prípade iba ako politika a právo.

Čisto historické zaradenie marxizmu do doby jeho vzniku, teda do polovice XIX. storočia, má však za následok i ďalšie ťažkosti. Ak pôjdeme od tohto bodu späť do minulosti, zistíme, že vstup marxizmu do dejín má len ten význam, že v pozitívnej forme opakuje to, čo sme sa už dozvedeli z vyvracania filozofií pred ním. No na druhej strane, ak pôjdeme od tohto bodu smerom k prítomnosti, budeme musieť uveriť, že už neexistujú nijaké nepriateľské názory, s ktorými by sa bolo treba vážne filozoficky vyrovnávať. Na túto skutočnosť mu-

¹ Pozri Marx-Engels, O Kapitáli, Bratislava 1957, Marxov list Lassalovi zo dňa 16. júna 1862, 80.

² Tamže, Engelsov list Marxovi zo dňa 23. augusta 1867, 117.

síme, pravda, kriticky poukázat tým skôr, že autor je príslušníkom národa, ktorý ešte ani zďaleka neprekonal idealizmus historicky.

V druhej pripomienke sa dotkneme iba niekoľkých vecí, súvisiacich s prekladom. Predovšetkým chceme upozorniť na to, že prvá veta v prvom odseku na str. 334 je nejasná. Ďalej je nesprávne používať termín „frakcia“ tam, kde sa v skutočnosti hovorí o vrstvách vnútri jednej triedy (pozri napr. str. 62, 157). Zvláštnu pozornosť si zasluhujú poznám-

ky pod čiarou. Z nich sa napr. dozvieme, že r. 1953 vydali v Prahe Leninove Filozofické zošity, r. 1952 v Paríži Dejiny robotníckeho hnutia I. od Jeana Bruhata, a čo je najpozoruhodnejšie, už r. 1800, keď ešte ani nebolo spisovnej slovenčiny, vyšla v Berlíne kniha J. G. Fichteho — Určenie človeka. Za ujímavé však je, že táto mánia všetko poslovenčovať obchádza, latinské a anglické texty!

Róbert Roško

SOVIETSKA ESTETIKA NA VZOSTUPE

Významným krokom vpred v rozvoji marxistickej filozofie i v rozvoji marxistickej estetiky bol XX. sjazd KSSS. Ostro odsúdiac dogmatizmus v celej naliehavosti a dôležitosti, postavil otázku o nutnosti ďalšieho rozpracovania teórie vo všetkých oblastiach. Zaostávanie umenia a literatúry za sovietskou skutočnosťou v značnej miere objasňuje sa aj nedostatočne hlbokým rozpracovaním mnohých otázok estetických práve pre dogmatizmus, ktorý vládol v estetike.

V zborníku *Otázky estetiky*, ktorý vlni vydal Inštitút dejín umenia Akadémie vied SSSR, sú publikované nové cenné estetické štúdie, ktoré charakterizuje tvorivý prístup ku skúmaniu základných otázok estetiky. Samozrejme v jednom zborníku nemožno zhrnúť všetky najdôležitejšie problémy; preto zborník obsahuje práce, venované len niektorým estetickým otázkam, pričom sú uverejnené štúdie na tie isté, alebo podobné témy. Dôležitosť a význam tohto zborníka zdôvodňuje sa v úvode takto: „Veľká úloha literatúry a umenia v komunistickej výchove pracujúcich stavia pred špecialistov v oblasti estetiky a vedy o umení úlohu plne objasniť procesy, prebiehajúce v súčasnom umení a podať analýzu mnohých estetických otázok. V rade podnetných a obsažných prác, ktoré vyšli v poslednom čase, boli už niektoré otázky osvetlené. Tento zborník má byť ďalším krokom v tomto smere, hoci, prirodzene, autori si uvedomujú, že nadhodené otázky nevyriešili vyčerpávajúco“ (str. 3—4).

State uverejnené v zborníku majú jednak teoretický, jednak historický charakter. Niektoré z nich predstavujú aj časti pripravova-

ných kandidátskych prác. Z nich najdôležitejšie sú: K otázke o podstate estetického (G. Nedošivin), O estetickom vnímaní skutočnosti (V. Tsalov), Ideovosť a estetický zážitok (S. Batrakov), Štýl a realizmus (I. Ryškin), O chápaní realistického umeleckého obrazu (L. Tamašin) a iné. K historickým témam patria: Otázky estetiky v Ekonomicko-filozofických rukopisoch K. Marxa (L. Pažitnov), K histórii otázky o predmete estetiky (Ch. Plavius), N. G. Černyševskij a niektoré otázky výtvarného umenia (A. Sidorov) a Otázka krásna v estetike Nikolaja Nalbandana (Ž. Stepaňan).

Našou úlohou nie je tu poukázat na každú prácu zvlášť, ale uviesť niektoré dôležitejšie všeobecné estetické otázky. Umenie ako spoločenský jav je vo svojom vývoji ovplyvňované inými formami spoločenského vedomia a rozvíja sa v tesnej súvislosti s nimi; preto sa aj estetické kategórie a základné estetické otázky musia riešiť v súvislosti so všeobecnými ideologickými otázkami a filozofickými kategóriami. Predovšetkým sa to vzťahuje na noetickú problematiku v umení. Bez hlbokého štúdia filozofie, všeobecných filozofických kategórií, ktoré v jej vlastnom aspekte používa aj estetika, nemôže obstáť nijaká estetická štúdia, riešiaci všeobecné otázky umenia. Nie je náhodné, že estetické otázky rozvíjali filozofi (nehľadiac na to, že estetika bola filozofickou disciplínou), ako Aristoteles, Diderot, Hegel, Marx, Engels a Lenin. Aj v našich časoch sa teoretikovia pri riešení všeobecných estetických otázok musia vracáť k dôkladnému štúdiu Hegla, Marxa, Engelsa, Lenina a pod. To preto, že klasikovia marxiz-